

EDYCJA SPECJALNA SERII
ŚWIATŁO I CIEMNOŚĆ

Jerzy Prokopiuk
(1931-2021)

BUDUJĄCY MOSTY

Jerzy Prokopiuk
i jego oddziaływanie
kulturotwórcze

Tom II
Materiały

pod redakcją
Mariusza Dobkowskiego, Diany Oboleńskiej,
Moniki Rzczyckiej

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2024

Recenzenci

Dr hab. Izabela Trzcińska, prof. AGH

Dr hab. Mirosław Pęczak, prof. UW

Redakcja serii

Monika Rzczycka

Diana Oboleńska

Redaktor Wydawnictwa

Anna Roman

Projekt okładki i stron tytułowych

Andrzej Taranek

Na okładce

François Béroalde de Verville, *Songe de Poliphile* (1600 r.)

Skład i łamanie

PRACOWNIA

Opracowanie indeksu

Michał Wróblewski

Wydanie sfinansowane przez Fundację STU, Studio Grom

LABORATORIUM
NIEGEOMETRYCZNEJ
RYSUNKOWISCI

STUDIO
GROM

© Copyright by Uniwersytet Gdański

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2024

© Copyright by Fundacja STU, 2024

ISBN 978-83-8206-638-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206

e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl

wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa

Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 14 49

SPIS RZECZY

MATERIAŁY TEKSTOWE

Kalendarium życia Jerzego Prokopiuka opracowane przez Zbigniewa Łągosza	9
Jerzy Prokopiuk, En Arché...	16
Wypowiedzi na temat numeru „Literatury na Świecie” o gnozie (1987/12) zebrane przez Mariusza Dobkowskiego	23
Multibibliografia publikacji Jerzego Prokopiuka opracowana przez Agatę Świerżowską	31
Bibliografia czasopisma (nieregularnika) „Gnosis” opracowana przez Lecha Robakiewicza	99
Bibliografia publikacji witryny internetowej „Gnosis” (www.gnosis.art.pl) opracowana przez Lecha Robakiewicza	108
Kalendarium spotkań Klubu Gnosis opracowane przez Tadeusza Serwatkę	133
Statut Klubu Gnosis	179

MATERIAŁY WIZUALNE

Młodość	189
Antropozofia	190
Więzienie	191
Legitymacje	192
Tłumacz i redaktor	193

Śladami katarów.	194
Autor	195
Nowolipie	196
Salon 101	197
Uczony	198
Projekt badawczy	200
„Gnosis” nr 13	203
Karykatura	204
O Autorach	205
Spis ilustracji	217
Indeks	222

MATERIAŁY TEKSTOWE

KALENDARIUM ŻYCIA JERZEGO PROKOPIUKA

opracowane przez Zbigniewa Łagosza

Jerzy Stefan Prokopiuk (1931–2021)

- 1931 Na świat przychodzi 5 czerwca w Warszawie, otrzymuje imiona Jerzy Stefan. Ojcem jest Zygmunt Prokopiuk, urzędnik w firmach prywatnych, a przez pewien czas biuralista w kancelarii Prezydenta RP na Zamku Królewskim w Warszawie. Matka Stefania z domu Świtkiewicz, pani domu z warstwy drobnomieszczańskiej.
- 1937 Rozpoczyna naukę w I oddziale szkoły powszechnej w Prywatnym Gimnazjum i Liceum Męskim im. Tomasza Niklewskiego w Warszawie.
- 1938–1939 Przenosi się do II oddziału szkoły powszechnej w Rabce, zamieszkuje w internacie doktor Olszewskiej. Wojna zastaje go w Warszawie, skąd wraz z całą rodziną (zamiast zaplanowanego wyjazdu do Białej Podlaskiej) docierają na Wołyń.
- 1939–1940 Wraca do ocalałego mieszkania w Warszawie. Rozpoczyna III oddział szkoły powszechnej. W tragicznych warunkach spędza pierwszą zimę pod hitlerowską okupacją.
- 1941 Choruje na zapalenie płuc i opłucnej z powikłaniami nerkowymi i wątrobowymi. Przykuty

- do łóżka spędza sześć miesięcy. Rodzice wysyłają go do Pruszkowa, a następnie do Żbikowa (obecnie dzielnica Pruszkowa), gdzie wraz z ciotką Olą Świtkiewicz mieszka w fabryce pilników.
- 1942–1943 Przenosi się wraz z ciotką Olą (mającą bardzo duży wpływ na jego wychowanie) na Ostoję (obecnie dzielnica Pruszkowa); rodzice pozostają w Warszawie, gdzie pracują zarobkowo (ojciec prowadzi zakład produkcji lodu). Bierze udział w tajnym nauczaniu, kończy IV, V i VI oddział szkoły powszechnej.
- 1944 Powstanie razem z matką i jej siostrą spędza w Ostoi. Ojciec pozostaje w Warszawie, zostaje aresztowany i wywieziony do obozu na terenie Austrii. Jerzy Prokopiuk kontynuuje tajnie naukę, kończy szkołę powszechną. Mieszkanie Prokopiuków w Warszawie ulega całkowitemu zniszczeniu.
- 1945 Podejmuje naukę w I klasie Gimnazjum im. Tomasz Zana w Pruszkowie. Cała rodzina przenosi się do Gliwic, gdzie powracający z obozu ojciec otrzymuje pracę urzędnika w Związku Inwalidów Wojennych.
- 1947 Kończy ostatnią klasę II Państwowego Gimnazjum w Gliwicach. Wstępuje do Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, pełni funkcję kierownika wydziału szkoleniowego, a po wchłonięciu Organizacji przez Związek Młodzieży Polskiej – sekretarza prezydium.
- 1949 Wykazuje „odchylenia” w pracy organizacyjnej, pogardliwie wyrażając się o doktrynie marksizmu jako „zatraconej indywidualności”. Zostaje za to wyrzucony z ZMP. Zdaje maturę i przenosi się do Warszawy, gdzie podejmuje studia na Uniwersytecie Warszawskim, na kierunku filologia Starożytnego Wschodu. W Komorowie poznaje swego mistrza Roberta Waltera (1908–1981), którego będzie hołubił przez całe

- późniejsze życie. Ten przybliży mu system antropozofii Rudolfa Steinera (1861–1925).
- 1950 Przystępuje do tajnej organizacji Personalistów utworzonej wśród studentów i pracowników Uniwersytetu Warszawskiego. Rozpoczyna organizowanie jej siatki w Gliwicach i w Krakowie. Jest częstym gościem Ośrodka Informacyjnego ambasady USA, co zwraca uwagę Urzędu Bezpieczeństwa.
- 1951 Zostaje zatrzymany przez Urząd Bezpieczeństwa, a następnie za pomocą kompromitujących materiałów zmuszony do współpracy jako tajny współpracownik. Przyjmuje pseudonim „Mara”. Już na drugi dzień po zwerbowaniu powiadamia o tym tworzących wraz z nim trzon grupy Personalistów Andrzeja Wiercińskiego (1930–2003) i Jerzego Dąbskiego (1919–1956), który jest zakspirowanym delatorem UB. O sytuacji informuje również Roberta Waltera, który skutecznie powstrzymuje go od próby samobójczej z powodu wspomnianych okoliczności. Jako kontakt całkowicie nieprzydatny, a równocześnie w opinii UB „dwulicowy” zostaje w sieci agenturalnej tylko ze względu na konieczność konspiracji „agentury równoległej”.
- 1953 W związku z pełnym rozpracowaniem grupy Personalistów zostaje wraz z jej innymi adherentami zatrzymany i aresztowany. Poddawany ciężkiemu śledztwu. Wychodzi na wolność po kilku miesiącach dzięki pomocy Dominika Horodyńskiego (1919–2008), działacza PAX-u. Próbuje kontynuować studia na UW, co okazuje się niemożliwe, głównie za sprawą Stefana Strelcyna (1918–1981). Z tego powodu nigdy nie zostaje dopuszczony do obrony magisterium. W związku z tymi wydarzeniami rozpoczyna działalność, która stanie się jego powołaniem zawodowym – wykonuje

- pierwsze tłumaczenia tekstów, przede wszystkim poetyckich.
- 1954 Debiutuje przekładem wierszy Martina Cartera na łamach „Dziś i Jutro”.
- 1955 Zostaje formalnie skreślony z ewidencji Urzędu Bezpieczeństwa. Jego nazwisko znajdowało się tam aż do tego roku, chociaż „współpraca” z resortem bezpieczeństwa trwała zaledwie kilka miesięcy w roku 1951. Treść meldunków, które przekazywał, była wcześniej ustalana z trzonem inwigilowanej grupy.
- 1956 Dotychczasową fascynację antropozofią zastępuje nowa, psychologią Carla Gustava Junga (1875–1961). Lektura książki Jolandy Jacobi (1890–1973), uczennicy i współpracownicy Junga, *The Psychology of C.G. Jung. An Introduction* (1942) podziałała na niego jak „uderzenie pioruna”. Pochłaniają go całkowicie myśl i praktyka Jungowska, której staje się w Polsce pierwszym propagatorem i popularyzatorem.
- 1957 Dołącza do grupy literackiej Współczesność – zostaje członkiem zespołu redakcyjnego, pisze i publikuje.
- 1962 Rozpoczyna pracę w redakcji działu filozofii Państwowego Wydawnictwa Naukowego i Wiedzy Powszechnej.
- 1964 Za sprawą przyjaciółki Oli Osipiak ponownie zwraca się ku antropozofii.
- 1966 Odbywa pierwszą podróż zagraniczną, której motywem przewodnim była antropozofia. Peregrynuje do Erfurtu, Weimaru i Eisenach. W jego tłumaczeniu ukazują się *Szkice z psychologii religii* Ericha Fromma (1900–1980).
- 1968 Niezwykle głęboko doświadcza wydarzeń kampanii antysemitycznej, z kraju emigruje bowiem część osób z jego najbliższego grona przyjaciół.
- 1974–1976 Druga wielka podróż zagraniczna. Odwiedza między innymi Szkołę Waldorfską w Jarnie (Szwecja)

- oraz główną siedzibę Towarzystwa Antropozoficznego Goetheanum w Dornach (Szwajcaria). Penuje szlaki ośrodków katarskich i albigieńskich w Langwedocji (południe Francji).
- 1977 Rozpoczyna starania, aby wprowadzić w Polsce wybrane formy antropozofii (rolnictwo biologiczno-dynamiczne i eurytmia).
- 1978 Przechodzi poważny atak choroby wieńcowej związanej z wieloletnim nikotynizmem. Poddaje się kuracji homeopatycznej; zwolennikiem homeopatii pozostaje przez całe życie.
- 1981 Rok, w którym wprowadzono stan wojenny, doświadcza go wyjątkowo ciężkim przeżyciem – umiera jego duchowy mistrz Robert Walter.
- 1983 Współtworzy wraz z Lechem „Emfazym” Stefańskim (1928–2010) Towarzystwo Psychotroniczne w Warszawie (od 1987 roku – Polskie Towarzystwo Psychotroniczne).
- 1984–1986 Odbywa podróż po Niemczech w celu ściągnięcia do Polski wybitnych antropozofów. Intensyfikuje i czynnie wspomaga prace nad szkołami waldorfskimi, które powstają między innymi w Warszawie, Bielsku-Białej i w Olsztynie.
- 1988 Pod jego redakcją ukazuje się tom „Literatury na Świecie” poświęcony gnozie i gnostycyzmowi (formalnie numer 12 z 1987 roku, podpisany do druku w lutym roku następnego). Otrzymuje nagrodę Deutsches-Polen Institut w Darmstadt (Niemiecki Instytut Spraw Polskich) za swój dorobek translatorski.
- 1989 Zostaje laureatem nagrody Stowarzyszenia Tłumaczy Polskich.
- 1991 Nie przystępuje do powstającego w tym czasie Towarzystwa Antropozoficznego w Polsce, pozostaje członkiem Powszechnego Towarzystwa Antropozoficznego (Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft) z siedzibą w Dornach (Szwajcaria). Zakłada pismo „Gnosis”.

- 1992 Powołuje do życia Klub Gnosis, będący w założeniu zespołem badaczy gnozy i gnostycyzmu, zostaje jego prezesem. Inicjuje także Klub im. Carla Gustawa Junga. Oba powstają na tym samym spotkaniu.
- 1995 Wyprawa do Langwedocji „Śladami katarów”.
- 1996–1997 Zawiązuje grupę studiów antropozoficznych Jednorożec. Podróżuje po Europie i Stanach Zjednoczonych.
- 1998 Ukazuje się jego pierwsza książka *Gnoza i gnostycyzm*.
- 1999–2001 Podróżuje po Grecji. Rodos, Kreta, Peloponez to główne miejsca jego ezoterycznej – jak sam ją określa – wędrówki.
- 2003 Po raz kolejny poważnie choruje; zdrowieje, jednak mocno przeżywa to doświadczenie.
- 2006 Odbywa się konferencja z okazji 75 urodzin Jerzego Prokopiuka poświęcona jego inspirującej roli. Przyjaciele i uczniowie wygłaszają referaty zebrane później w książce *Mel vitae. Miód życia!* (2010).
- 2006 Zostaje honorowym członkiem Laboratorium Nie-dogmatycznej Duchowości przy Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego.
- 2011 Organizuje konferencję „Pod słońcem Gnozy” poświęconą problematyce gnozy i gnostycyzmu.
- 2012 Kolejna podróż do Langwedocji, udokumentowana filmem *Śladami Graala. Ezoteryczne peregrynacje Jerzego Prokopiuka* (2013) w reżyserii Ireneusza Dobrowolskiego.
- 2013–2014 Prowadzi prywatne seminarium na temat antropozofii i teorii poznania. Zostaje członkiem Polskiego Stowarzyszenia Badań nad Zachodnim Ezoteryzmem.
- 2016–2019 Jako ekspert bierze udział w projekcie badawczym Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki „Kultura polska wobec zachodniej filozofii ezoterycznej w latach 1890–1939” kierowanym

- przez prof. Monikę Rzeczycką z Uniwersytetu Gdańskiego.
- 2021 Umiera 18 marca w Legionowie w wyniku powikłań w związku z pandemią COVID-19. Został pochowany na Starych Powązkach w Warszawie, kwatery II, rząd 5, miejsce 27.

Przygotowano na podstawie:

1. IPN BU 00 945/575/Jacket/3394/I,teczka „Prokopiuk Jerzy Stefan”.
2. IPN BU 01251/226/Jacket,teczka „Walter Rober Waldorf”.
3. Prokopiuk J., *Rozdroża, czyli zwierzenia gnostyka*, Katowice 2004.
4. Łagosz Z., *TW „Mara” i „Personaliści” – gra operacyjna Służby Bezpieczeństwa wobec Jerzego Prokopiuka*, „Inskrypcje. Półrocznik” 2022, R. 10, nr 2 (19): *Śmierć i narodziny*, s. 243–254.

Za pomoc w przygotowaniu niniejszego *Kalendarium* składam serdeczne podziękowania p. Tadeuszowi Serwatce.

JERZY PROKOPIUK

EN ARCHÉ...

Przemówienie z okazji otwarcia Studium Aktorskiego w Ochodzy pod Krakowem wygłoszone w Teatrze STU w Krakowie 4 czerwca 1988 roku.

Kim byliśmy? Kim się staliśmy? Dokąd zmierzamy?
Klemens z Aleksandrii, *Excerpta ex Theodoto*

Ręka losu kierującego losami ludzi sprowadziła nas tu i w tym czasie – nas, nauczycieli i uczniów Studium Aktorskiego, którego prace dziś inicjujemy.

Przybywamy tu z różnych stron naszego kraju, obdarzeni różnymi biografiami, determinowani różną przeszłością.

Tym, co tu nas przyciągnęło i co może nam pomóc znaleźć jedność w naszej różnorodności, było wezwanie do rozwoju duchowego przez sztukę. W ten sposób stajemy przed nowym zadaniem w naszym życiu. Zanim wszakże będziemy mogli zabrać się do urzeczywistnienia go, najpierw rozejrzyjmy się wokół siebie i przypatrzmy kontekstowi społeczno-kulturowemu, w którym zadanie to przyjdzie nam spełniać.

Żyjemy w Polsce. Prawie czterdzieściomilionowym państwie na wschodzie Europy, państwie o przeszło tysiącletniej tradycji historycznej. Ludność tego państwa należy w 90% do wyznania przede wszystkim rzymskokatolickiego, i do dwóch innych wyznań chrześcijańskich – prawosławnego i protestanckiego.

Państwo polskie, wyrastające ze starej tradycji chrześcijaństwa ortodoksyjnego, jest od przeszło czterdziestu lat rządzone przez marksistowską – a więc w zasadzie ateistyczną – partię komunistyczną. W sensie politycznym sytuuje to Polskę w obozie tzw. państw socjalistycznych ze Związkiem Radzieckim na czele; obóz ten przeciwstawia się – także militarnie – obozowi tzw. państw kapitalistycznych, zwanych też demokracjami zachodnimi.

Aktualna – od przeszło czterdziestu lat – polityczna sytuacja Polski jest rezultatem określonych procesów i przemian społecznych i gospodarczych, do których doszło w tym okresie. O ile w tak zwanym świecie kapitalistycznym w rezultacie walki klasowej między mieszczaństwem a proletariatem, jaka toczy się od stu czy dwustu lat, doszło do sytuacji pata, w której choć burżuazja pozostała dominującą siłą polityczną, społeczną i ekonomiczną, to jednak musiała pójść na bardzo duże koncesje, zarówno w tych sferach życia, jak i w nader wielkim stopniu w sferze kultury, o tyle w tej części świata, w której zapanowała ideologia komunistyczna, doszło do radykalnej zmiany sytuacji.

W krajach tak zwanego realnego socjalizmu władza polityczna znalazła się w rękach scentralizowanych partii komunistycznych, posługujących się aparatem państwowym jako „narzędziem ucisku” (stosowanym zarówno wobec przedstawicieli tzw. starych klas posiadających, jak i wobec wszelkiego rodzaju aktualnych przeciwników państwa – także pochodzących z szeregów zarówno proletariatu, jak i samej partii rządzącej).

Partie komunistyczne w krajach realnego socjalizmu rekrutowały się w zasadzie z szeroko pojętych warstw ludowych (proletariat *sensu stricto*, chłopci i tak zwana inteligencja pracująca). Jednakże w okresie kilkudziesięciu lat pozostawania przez nie u władzy stopniowo dominującą rolę zaczęła w nich odgrywać nowa biurokracja. Dla naszej analizy mniej istotne jest to, czy partie komunistyczne w ich aktualnym stanie (jako zbiurokratyzowane partie rządzące nie tylko w wielu krajach Europy i Azji, lecz także w niektórych krajach Afryki i Ameryki) stały się już czołowymi oddziałami nowej klasy – „czerwonej burżuazji” – czy też tylko pozostały „przodującymi oddziałami” proletariatu. To, co nas interesuje, to kwestia ich korzeni i funkcji społeczno-kulturowych.

Dlatego też w zasadzie nie będziemy zatrzymywali się nad analizą ekonomicznych podstaw systemu socjalistycznego, ograniczając się jedynie do konstatacji, iż choć w systemie tym tzw. środki produkcji formalnie stanowią własność proletariatu (i sprzymierzonych z nim innych warstw społecznych), to jednak – wskutek złożonych racji historycznych (długotrwała dominacja stalinowskiego modelu socjalizmu) – *de facto* są one zarządzane przez tak zwaną partyjną nomenklaturę polityczno-gospodarczą.

Przemiany, jakie zaszły w Polsce w latach 1944–1949, doprowadziły do likwidacji zarówno tak zwanej burżuazji (i związanych z nią reliktywów feudalizmu), jak i generowanych przez nią wzorców kulturowych. W rezultacie tych przemian miejsce starej elity społeczno-kulturowej (burżuazyjno-feudalnej inteligencji) – elity rozumianej jako nosicielka sensów i wartości kulturowych, społecznych i narodowych, a więc będącej czymś szerszym od „elity władzy” – zajęła, stopniowo formująca się przede wszystkim robotniczo-chłopskiego. (Nie należy, wszakże, zapominać, że ta nowa elita zaczęła się rozwijać – w pewnym stopniu w walce ze starą – jeszcze w okresie rozbiorowym). Elita ta posiadała i posiada jako swój „rdzeń ideowy” sensy i wartości, z jednej strony kształtowane jeszcze przez warstwy, z których się wywodziła (mentalność i obyczajowość, bądź to chłopska – jeszcze pańszczyźniana i już antyfeudalna, bądź to robotnicza – jeszcze najemnicza i już antyburżuazyjna), z drugiej zaś przez nowe kanony ściśle inteligenckie (z jednej strony przejęte od burżuazji już to krajowej, już to światowej, z drugiej zaś na różny sposób antymieszczańskie, socjalistyczne czy komunistyczne przede wszystkim w wersji marksistowskiej, kształtowanej przez stalinizm).

W aktualnym stanie rzeczy mamy w Polsce jedną elitę władzy, ale dwie elity sensów i wartości: w formie (zdawałoby się) reliktywowej – elitę starą, odwołującą się do chrześcijaństwa ortodoksyjnego, a wywodzącą się z mieszczaństwa i szlachty, oraz w formie niewątpliwie dominującej – elitę nową, odwołującą się, ogólnie biorąc, do tak zwanej kultury laickiej (tylko w pewnym stopniu marksistowskiej), a wywodzącą się z proletariatu, chłopstwa